

УДК 378.01+372.853

Ольга Галіцан

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
ORCID ID 0000-0003-2542-649X

Тетяна Койчева

Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»
ORCID ID 0000-0002-5518-4260
DOI 10.24139/2312-5993/2019.10/022-030

МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ КОНСТРУЮВАННЯ ТВОРЧОГО ПРОФЕСІЙНО-ЗОРІЄНТОВАНОГО СЕРЕДОВИЩА У ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Стаття висвітлює наукову платформу та функційну роль конструювання творчого професійно-зорієнтованого середовища у процесі професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей. Метою дослідження є конкретизація базових характеристик творчого професійно-зорієнтованого середовища закладу вищої освіти. На основі аналізу наукових джерел доведено, що принципового значення в естетизації загальної професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей відіграє занурення їх у спеціально створене творче професійно-зорієнтоване середовище, що специфіковано як комплекс спеціально створених обставин та характеристик освітнього процесу педагогічного університету, що вирізняється естетичним змістом, увиразнює культурний контекст життєвого простору майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей в професійно-зорієнтованій проєкції.

Ключові слова: заклад вищої освіти, майбутні вчителі гуманітарних спеціальностей, освітнє середовище закладу вищої освіти, естетизація, творче професійно-зорієнтоване середовище, конструювання, методичний ресурс.

Постановка проблеми. Ураховуючи нагальну вимогу суспільства до зміни світоглядних координат системи освіти, зокрема роботи вчителя сучасної школи, слід сфокусувати увагу на гуманітаризації системи вищої професійної освіти, невід'ємним елементом якої є естетизація освітнього простору. Функціонал естетизації у професійній діяльності педагога набуває принципового значення у площині професійних функцій учителів-гуманітаріїв, які вирізняються сформованістю «нелінійного» креативного стилю мислення, що дозволяє їм конструювати моделі педагогічної взаємодії творчого спрямування. Гуманітарна освіта, як сукупність знань у галузі суспільних наук (філософії, історії, філології, права, економіки, мистецтвознавства тощо) і пов'язаних з ними практичних навичок та вмінь, є найважливішим засобом формування світогляду, відіграє величезну роль у загальному розвитку людей, у їхньому розумовому, етичному й естетичному вихованні.

Узагальнено, мету гуманітарної освіти влучно сформулювала Олена Фокша: «...це духовна та естетична культура, у якій людина відтворює себе у своїй людській цінності, у повноті своїх переживань, роздумів і мрій; пізнає суспільство на різних етапах його історії, осмислює феномен культури, сенс свого існування й існування інших людей, що дозволяє їй адаптуватися до сучасного суспільства» (Фокша, 2018, с. 90).

Аналіз актуальних досліджень. Своєрідність підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей виступала предметом наукових пошуків Ю. Бігунової, О. Галіцян, Т. Койчевої, В. Падерно, С. Ткаченко, О. Фокши та інших учених. Професійна діяльність учителя гуманітарних спеціальностей переважно визначається як параметр формування духовної культури учнів, у межах якої здійснюється концептуалізація їхнього світогляду (як здатності співвідносити внутрішні інтенції з універсальними суспільними формами життєдіяльності); актуалізуються процеси самопізнання та самореалізації учнів; формуються в них морально-етична та соціальна позиції (Фокша, 2019).

Ідентифікатори естетизації освітнього середовища закладу вищої освіти (естетичного сприйняття (І. Цой), естетичних цінностей (В. Софіщенко), естетичних здібностей (М. Явоненко), художньо-естетичного смаку (В. Радкіна), естетичних інтересів (Л. Косяк), естетичних почуттів особистості (О. Прушковська)) – площина досліджень різних науковців сучасності. Незважаючи на наявність у науковій літературі обширу розвідок щодо ролі естетизації професійної підготовки майбутніх педагогів, наскрізним положенням, що об'єднує майже всі дослідження є теза про те, що необхідною передумовою оптимізації освітнього простору є спеціально створене у ЗВО творче середовище професійного спрямування.

Мета дослідження – специфікація базових характеристик творчого професійно-зорієнтованого середовища закладу вищої освіти.

Завдання дослідження: 1) описати творче професійно-зорієнтоване середовище закладу вищої освіти як педагогічний феномен; 2) висвітлити методичні координати конструювання творчого професійно-зорієнтованого середовища (проілюструвати прикладами) педагогічного університету.

Методи дослідження. Теоретичні: систематизація наукових положень сучасної педагогічної науки – для з'ясування змістово-функційних характеристик сучасного творчого професійно-зорієнтованого середовища закладу вищої освіти педагогічного профілю; емпіричні: дослідницьке спостереження за організацією освітнього процесу закладу вищої освіти, узагальнення методичних і практичних розробок (аналіз педагогічного та викладацького досвіду) – з метою експериментальної апробації методики роботи зі студентами.

Виклад основного матеріалу. Естетизація освітнього простору закладу вищої освіти, на нашу думку, детермінується сукупністю таких чинників: стимулювання позитивної мотиваційно-ціннісної настанови майбутніх

учителів гуманітарних спеціальностей до естетико-педагогічної діяльності; конструювання творчого професійно-зорієнтованого середовища у процесі професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей; забезпечення інтеграційної взаємодії мистецької та загальнопедагогічної підготовки майбутніх педагогів-гуманітаріїв.

Своєрідність конструювання творчого професійно-зорієнтованого середовища у процесі професійної підготовки студентів виступала предметом наукових зацікавлень В. Тушевої, яка зазначала, що повноцінна підготовка майбутніх учителів-гуманітаріїв можлива за умови створення спеціального середовища в педагогічному закладі вищої освіти. Для цього авторка вводить у науковий обіг поняття «культурно-науково-освітнє середовище». Дослідниця обґрунтувала також необхідність створення у виші науково-освітнього простору як системостворювального чинника формування майбутнього педагога, у якому спостерігається кругообіг взаємного перетворення знань, що набуваються як у процесі навчання, так і в науковому процесі. В. Тушева наголошувала також, що в контексті педагогічної освіти слід говорити про інтеграційну єдність науки, музичного та образотворчого мистецтва й освіти як необхідної умови ефективної, якісної підготовки педагогів, перспективного функціонування гуманітарної (зокрема мистецької) освіти, соціокультурних тенденцій у цілому (Тушева, 2016).

Середовищна проблематика підготовки майбутніх учителів розкрита також Ц. Хуаном. Автор зазначає, що насичення освітнього середовища закладу вищої освіти естетичним змістом увиразнює культурний контекст життєвого простору майбутніх учителів, формуючи специфічне змістово-культурне поле з естетичними характеристиками, у якому відбувається становлення творчої індивідуальності майбутніх педагогів, оформлюється їхній власний естетико-педагогічний стиль, розвивається професійно-художній «почерк» (Хуан, 2017).

Можна стверджувати, що створення спеціального творчого професійно-зорієнтованого середовища в процесі професійної підготовки студентів (шляхом залучення студентів до різноманітних форм роботи, у яких інтегровано різні форми, жанри та види мистецтва) позитивно впливає на естетичний складник загальної професійної підготовки майбутніх учителів-гуманітаріїв.

Опишемо напрями роботи зі здобувачами вищої освіти гуманітарного профілю (перший освітній рівень «бакалавр»), здійсненої в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» (м. Одеса) упродовж 2018-2019 навчального року. Автори сфокусували увагу на естетичному плані підготовки майбутніх учителів-гуманітаріїв напряму 03 Гуманітарні науки:

031 Релігієзнавство,

032 Історія та археологія,

033 Філософія,
034 Культурологія,
035 Філологія.

Роботу було проведено в межах педагогічної майстерні (педагогічного гуртка) і передбачала переважно позааудиторну естетичну діяльність студентів.

Проілюструємо прикладами здійснену роботу.

Так, у позааудиторний час був проведений конкурс проектів естетичного оформлення приміщень факультету. Підготовка до конкурсу тривала два тижні, упродовж яких студенти, об'єднавшись у творчі команди, готували ескізи як навчальних аудиторій, так і ненавчальних приміщень, майстерень і внутрішнього дворика факультету. Так, одна з груп розробила комп'ютерний фільм, у якому вони запропонували не лише художнє оформлення різних кабінетів та аудиторій (плакати, портрети видатних митців, куточки відпочинку тощо), шкільного буфету, а й дібрали музику, яка, на їхню думку, повинна звучати під час індивідуальних навчальних занять, під час перерви тощо.

Інша група зосередила увагу на ландшафтному дизайні внутрішнього дворика. Зокрема, ними було придумано кілька цікавих пропозиції щодо лав, різних бесідок, клумб квітів і навіть незвичайне оформлення урн для сміття, які були виконані в одному стилі і кольоровій гамі.

Ще одна команда запропонувала в головному фойє розмістити інформаційно-пізнавальний куточок «Естетика», який містив кілька мистецьких напрямів: «Музика», «Хореографія», «Дизайн», «Кіно» тощо. Кожна рубрика мала за мету надавати інформацію щодо подій, які відбуваються сьогодні в Одесі (концерти, виставки, фестивалі, анонси кінофільмів тощо), робила короткий огляд цих подій. Також пропонувалася історична рубрика, яка висвітлювала цікаві факти з життя видатних митців, надавала довідку щодо подій, які відбувалися в цей день в різні історичні дні тощо. Окрім цього висвітлювалися найкращі рецензії студентів, які відвідали певний мистецький захід, їхні відгуки, розміщалися світлини тощо.

На думку четвертої команди, стіни коридору факультету слід оформити у вигляді творчих звітів самих студентів, зокрема розміщувати найкращі роботи – картини, вироби прикладного мистецтва, найбільш вдалі світлини, які спонукали б усіх до творчого самовираження й самовдосконалення як у творчій, так і в майбутній професійній діяльності.

Проведення такого конкурсу сприяло формуванню у студентів естетичного смаку, розвитку в них перцептивних, комунікативних, творчих умінь, підвищувало їхню естетичну грамотність та емоційність.

Крім цього, студенти залучалися до випусків стіннівок, листівок-поздоровлень, розробляли незвичні плакати з афоризмами і висловами

видатних людей про значення мистецтва в житті людини, які несли як пізнавальну інформацію, так і сприяли створенню творчого середовища.

Іншим напрямом позааудиторної роботи студентів було відвідування музеїв, картинних галерей, театрів, концертів, різноманітних мистецьких виставок, перегляд художніх кінофільмів із подальшим написанням рецензій із ґрунтовним аналізом заходу, його організації, змістового наповнення, емоційного впливу тощо. Така робота суттєво впливала на розвиток рефлексивності й емоційності студентів.

Іншим напрямом позааудиторної роботи були засідання студентського клубу «Я-митець», на заняттях якого студенти виступали з інтерпретаціями літературних, музичних, живописних творів, афоризмів видатних митців. Зазначимо, що на засіданнях клубу доволі часто виникали дискусії щодо певних творів мистецтва будь-якого жанру, які викликали неабиякий інтерес у студентів і вони мали потребу поділитися своїми думками, послухати аргументи опонентів тощо. Діяльність клубу значною мірою впливала на розвиток комунікативних умінь та емоційності майбутніх учителів мистецьких дисциплін, оскільки вони повинні були не лише донести свою думку в такий спосіб, щоб її зрозуміли, а й навчитися слухати своїх одногрупників, не перебивати їх, а також стримувати свої емоції і почуття, що, як засвідчили наші тривалі спостереження за спілкуванням студентів, є для них досить складним завданням.

Заняття-зустріч «Сучасні арт-практики та молодь» було присвячено обговоренню питань щодо впливу сучасного мистецтва (голографія, світломузика, електронна музика, реклама, бігборди, предмети побуту, вуличне мистецтво (графіті, живі скульптури), комп'ютерні ігри тощо) на формування естетичних смаків й естетичного світогляду людини, і особливо молоді.

На практичних заняттях було проведено рольові ігри «Історичний вернісаж» (естетичні погляди в мистецтві Античності, Середньовіччя, Ренесансу) і «Modern exhibition». Для цього студентів було розподілено на творчі групи, кожна з яких повинна була розповісти про певну епоху з позиції мистецтва. Студенти між собою розподіляли ролі видатних митців означеної епохи, від імені яких вони розповідали про естетичні погляди, притаманні цій епосі, презентували художні картини скульптури, архітектуру, музику, літературу тощо.

Жваве обговорення викликало заняття, яке ознайомлювало студентів із жанрами сучасного мистецтва. Для проведення «Modern exhibition» студенти повинні були опрацювати публіцистичну літературу й Інтернет-джерела відповідно до напрямку, який вона отримала. Так, одна з груп отримала завдання розповісти про молодіжну субкультуру, їхні естетичні уподобання (музика, стиль одягу зачіска, імідж тощо). Цікавим було те, що студенти не лише знайшли необхідний матеріал щодо молодіжних

субкультур, а й продемонстрували аудиторії їх представників (хіпі, панки, емо, готи, геймери та ін.), тобто знайшли одяг, дібрали музику, наклали макіяж, що притаманний цим субкультурам.

Досить цікавим і пізнавальним був представлений іншою групою «Contemporary Art», у якому було репрезентовано такі жанри, як зворотне графіті, піщана скульптура, малюнки біологічними рідинами, картини, що написані різними частинами тіла, малювання на брудних машинах, мані-арт, різьблення по книгах, анаморфоз, боді-арт ілюзії, тіні в мистецтві.

Для проведення практичних занять студентам було запропоновано підготувати фрагмент уроку образотворчого мистецтва, інтегрованого з будь-якою іншою навчальною дисципліною. Так, студентами було підготовлено уроки, що поєднували в собі кілька навчальних предметів: «Література – Історія – Образотворче мистецтво» (тема «Міфи і легенди Давньої Греції»); «Історія – література – образотворче мистецтво – музика» (тема «Культура Давньої Русі»); «Географія – література – образотворче мистецтво – музика» (тема «Пейзажна лірика у творчості О. С. Пушкіна»); «Фізика – хімія – геометрія – креслення – образотворче мистецтво – новітня історія – архітектура – література» (тема «Людина майбутнього та її середовище»).

Наведемо приклад використання міждисциплінарних зв'язків у роботі зі студентами (використано модифіковану розробку Юлії Горщенко «Інтегровані уроки мистецьких і інших навчальних дисциплін у формуванні естетичного світогляду школярів») (Горщенко, 2015).

Студентам було запропоновано взяти участь у рольовій грі та спробувати відпрацювати ролі «учня» та «вчителя» за різними спеціальностями.

Під час повторення навчального матеріалу «учителі» спонукали «учнів» (яких грали студенти інших творчих груп) до самостійних висновків про те, що старогрецька міфологія надихала на творчість художників, скульпторів і композиторів різних часів. У такий спосіб намагалися залучити учнів до встановлення зв'язків між різними галузями знань.

Із метою впливу на емоційно-почуттєву сферу «учнів» студенти-«вчителі» обрали старогрецький міф «Орфей і Евридіка». Було дібрано слайди з картинами «Орфей, який веде Евридіку через підземний світ» Жан-Батіст-Каміль Коро, «Орфей у царстві мертвих» і «Орфей виводить Евридіку з царства мертвих» І. Файзулліна, які демонструвалися на екрані. У цей час звучав уривок з опери «Орфей і Евридіка» Г. Глюка. «Учителі» запропонували «учням» проаналізувати застосовані мистецькі твори відповідно до міфу, який розглядався, а також взяти участь у дискусії й висловити свою думку з питання, чому було поставлено Орфею така дивна умова: не озиратися назад, який тайний сенс криється в цій умові? Наприкінці дискусії увага «учнів» акцентувалася на тому, що на це питання намагалися відповісти багато людей, при цьому їхні погляди нерідко суттєво відрізнялися між собою: одні бачили в озиранні Орфея його

провину, що символізувало взагалі вину особи перед близькими людьми, інші – вбачали в цьому волю богів, які знали, що нетерплячу людину чекає невдача, треті – що між мертвими і живими є кордон, який ніколи не можна перетинати, четверті – що силою любові й мистецтва не можна подолати смерть, п'яті – що ця історія про відсутність справжньої любові в житті людини, шості – що це міф про самотність справжнього поета.

По завершенні запропонованого фрагменту інтегрованого уроку відбулося обговорення, у ході якого студенти дійшли висновку, що використання різних навчальних предметів і різних творів мистецтва забезпечує позитивний вплив на емоційний стан, а це, у свою чергу, сприяє тому, що отримані знання запам'ятовуються краще.

На іншому занятті проводилися фрагменти позакласних виховних заходів із поєднанням різних жанрів мистецтва, з добором цікавих фактів із біографії видатних митців під час проведення віртуальних подорожей до різних країн, цікавими завданнями, які використовувалися під час проведення «Брейн рингу», жартівливої вікторини «Гумор у мистецтві». Також майбутніми вчителями було підготовлено квест «Турнір знавців». Було обрано станції за жанрами мистецтва. Студенти у складі творчих груп готували завдання (серйозні і жартівливі) для відвідувачів станції, яка їм дісталася шляхом жеребкування. Виграла та команда, яка набирала найбільшу кількість балів.

Особливу увагу в ході роботи з майбутніми вчителями-гуманітаріями було приділено індивідуальним творчим проектам. Проекти розроблялися групою студентів, які готували для його захисту якусь пісню, танок, привітання, народний обряд, екскурсію в музей тощо. Студентам потрібно було визначитись із естетичними цінностями, дібрати одяг, розробити декорації, знайти додатковий матеріал (музичні твори, картини, вірші), підготувати цікаву презентацію.

Висновки. На основі аналізу наукових джерел доведено, що принципового значення в естетизації загальної професійної підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей відіграє занурення їх у спеціально створене творче професійно-зорієнтоване середовище. Поняття «творче професійно-зорієнтоване середовище закладу вищої освіти» конкретизовано як комплекс спеціально створених обставин та характеристик освітнього процесу педагогічного університету, що вирізняється естетичним змістом, увиразнює культурний контекст життєвого простору майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у професійно-зорієнтованій проєкції. Можна стверджувати, що найбільш ефективними формами роботи зі студентами-гуманітаріями в контексті естетизації їхньої професійної підготовки є творчі проєкти, творчі конкурси, дизайнерські проєкти, мистецькі майстерні, оформлення сайтів, виставкова діяльність, індивідуально-дослідницькі завдання.

ЛІТЕРАТУРА

- Горщенко Ю. А. (2015). *Розвиток естетичних оцінних суджень майбутніх учителів початкової школи у процесі вивчення мистецьких дисциплін* (дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04). Одеса (Horshchenko, Yu. A. (2015). Development of aesthetic evaluative judgments of future elementary school teachers in the process of studying artistic disciplines (PhD thesis). Odessa).
- Тушева, В. В. (2016). *Теоретичні і методичні основи формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів музики в процесі професійної підготовки* (Tusheva, V. V. (2016). Theoretical and methodological foundations of forming a research culture of future music teachers in the process of vocational training (DSc thesis). Kyiv).
- Фокша, О. М. (2018). Експериментальна модель формування фасилітаційної компетентності майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у закладах вищої педагогічної освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*, 63, 192-195 (Foksha, O. M. (2018). An experimental model of the formation of the facilitation competence of future teachers of humanities in higher education institutions. *Scientific journal of National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov. Series 5. Pedagogical sciences: realities and perspectives*, 63, 192-195).
- Фокша О. М. (2018). Детермінанти підготовки майбутніх учителів гуманітарних спеціальностей у сучасних закладах вищої педагогічної освіти. *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Серія: Педагогіка*, 3 (122), 89-93 (Foksha, O. M. (2018). Determinants of preparation of future teachers of humanities in modern higher education institutions. *Scientific Bulletin of the South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky. Series: Pedagogy*, 3 (22), 89-93).
- Хуан Цзіншен. (2017). Модель формування естетичного світогляду в майбутніх учителів образотворчого мистецтва (експериментальна реалізація). *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського*, № 1 (114), 17-22 (Juan Jinsheng (2017). Model of formation of aesthetic outlook in future teachers of fine arts (experimental implementation). *Scientific bulletin of South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky*, 1 (114), 17-22).
- Koycheva, T., Halitsan, O., Shchekotylyna, N. (2019). Competence-based approach of MA students training. *The scientific heritage*, 35, 29-31.

РЕЗЮМЕ

Галицян Ольга, Койчева Татьяна. Методическое обеспечение процесса конструирования творческой профессионально-ориентированной среды в процессе профессиональной подготовки будущих учителей гуманитарных специальностей.

Статья освещает научную платформу и функциональную роль конструирования творческой профессионально-ориентированной среды в процессе профессиональной подготовки будущих учителей гуманитарных специальностей. Целью исследования является конкретизация базовых характеристик творческой профессионально-ориентированной среды учреждения высшего образования. На основе анализа научных источников доказано, что принципиальное значение в эстетизации общей профессиональной подготовки будущих учителей гуманитарных специальностей имеет их погружение в специально созданную

творческую профессионально-ориентированную среду, которая конкретизирована как комплекс специально созданных обстоятельств и характеристик образовательного процесса педагогического университета, который отличается эстетическим содержанием, подчеркивает культурный контекст жизненного пространства будущих учителей гуманитарных специальностей в профессионально-ориентированной проекции.

Ключевые слова: *учреждение высшего образования, будущее учителя гуманитарных специальностей, образовательная среда учреждения высшего образования, эстетизация, творческая профессионально-ориентированная среда, конструирование, методический ресурс.*

SUMMARY

Halitsan Olha, Koycheva Tetyana. Methodological support of the process of constructing creative professionally oriented environment in the process of professional training of future teachers of humanities.

The article elucidates the scientific platform and the functional role of constructing creative professionally oriented environment in the process of professional training of future teachers of humanities. The authors focused on 03 Humanities: 031 Religious Studies, 032 History and Archeology, 033 Philosophy, 034 Cultural Studies, 035 Philology; described the methodological resource of the process of aesthetization of professional training of future teachers of humanities by immersing higher education students in a specially created creative professional-oriented environment. The purpose of research is to concretize the basic characteristics of the creative professionally oriented environment of higher education institutions. Research methods: systematization of scientific provisions of modern pedagogical science – to find out the content-functional characteristics of the modern creative professionally oriented environment of higher education institution of pedagogical profile; generalization of methodological and practical developments – for the purpose of experimental testing of the method of work with students. On the basis of the analysis of scientific sources it is proved that their immersion into a specially created creative professionally oriented environment is fundamental importance in aesthetization of the general professional training of future teachers of humanities. The concept of “creative professionally oriented environment of higher education institutions” is concretized as a complex of specially created circumstances and characteristics of the educational process of a pedagogical university, which is distinguished by aesthetic content, expresses the cultural context of the living space of future humanities teachers in professionally oriented projection. The methodological resource (illustrated with specific examples) of creating a creative professionally oriented environment in the professional training of future teachers of humanities is presented. The most effective forms of work with humanities students are described in the context of aesthetization of their professional training (creative projects, creative competitions, design projects, art workshops, site design, exhibition activities, individual research tasks, etc.).

Key words: *institution of higher education, future teachers of humanities, educational environment of the institution of higher education, aesthetization, creative professionally oriented environment, design, methodological resource.*